

POZABA IN SPOMIN: PRVA ISTRSKA POKRAJINSKA RAZSTAVA

Spremna beseda

Za zgodovino nekega prostora stoletje ne predstavlja dolgega razpona, a 100-letnica *Prve istrske pokrajinske razstave*, ki se je odvila leta 1910 v Kopru, predstavlja zadosten razlog za naš razmislek.

Usodni dogodki sredi 20. stoletja so zgodovinski spomin potisnili v zgodovinsko pozabo. Tu je namreč prišlo do velikih demografskih sprememb, dogodki in kraji so postali manj mesto spomina in bolj mesto pozabe.

Ko so se začela pred leti v istrskih, tudi koprskih, kulturnih in zgodovinskih krogih pojavljati razmišljanja o obeležitvi okrogle obletnice, je bilo kmalu opaziti nekaj pozitivnih znamenj. Med te nedvomno sodi praznovanje 90-letnice koprskega muzeja, saj je ta genetsko povezan z dogajanjem iz začetka 20. stoletja.

Vendar pa pričakovanega nadaljnjega koraka ni bilo, tako da so pri ideji vztrajali le še posamezniki, ki so še naprej opozarjali na potrebo po pripravah na obletnico. Drugi dejavniki so bile posledice političnih sprememb v 90-ih letih 20. stoletja, ko je v Istro zarezala še ena nova meja in ko se je začela komaj porarojoča se istrska povezanost oblikovati bolj po lokalnih merilih. To je še posebej okrepila ločitev na 'Evropo' in na 'Ne-evropo', kar je še dodatno botrovalo k pozabljanju na skupni istrski prostor in spomin.

Z druge strani pa so se obenem začutili premiki med Koprom in Trstom, ki so začeli vplivati kmalu na neko drugačno vzdušje. Tako ni naključje, da je bilo pred leti v tržaškem muzeju prepoznanih v fundusu črnobelih negativov na steklu, donaciji koprške občine temu muzeju, nekaj deset motivov, ki se navezujejo na koprsko pokrajinsko razstavo. Že omenjeni usodni dogodki so pripomogli, da je krhko stekleno gradivo ostalo pozabljeno v depojih in tako varno počakalo do danes, ko smo začeli razmišljati, kako bi ga ob okrogli obletnici ovrednotili in s tem tudi prispevali k obuditvi globoko deponiranega spomina. Dodatna spodbuda je bil, kot rezultat vztrajnosti in delno tudi naključja, v koprski knjižnici ohranjen rokopisni notni zapis skladbe, komponirane prav za takratno koprsko razstavo.

Društvo, ki gleda v preteklost, a tudi v prihodnost, je ob današnji razstavi ta zgodovinska vira iz pred sto let združilo tudi v modernem dokumentarnem zapisu. Črnobeli posnetki razstaviščnih prostorov, notranjosti razstavnih paviljonov, razstavljenih predmetov ter obiskovalcev in osebja razstave ter zvoki slavnostne simfonične koračnice vzbudijo občutek, da smo za trenutek ujeti v tedanji čas, ki je bil tako različen, a po človeški strani tako zelo podoben današnjemu.

Takrat je bila pozornost iz Istre, Primorja in Habsburškega cesarstva nasploh usmerjena proti Kopru, medtem ko se danes ob stotem jubileju spletajo strokovne in človeške vezi med Koprom in Pulo, Pazinom, Vodnjanom, Trstom in vse do Dunaja.

Društvo si je zadalo nalogo, da ob obletnici opozori na skupno istrsko preteklost in

s tem poveže nekatere spomine in obudi vezi v istrskem času in prostoru. Omenjena pobuda je spodbudila vrsto posameznikov in ustanov k pripravi raznih programov ob visokem jubileju. Naša pobuda pa bo upravičena, če bo v bližnji ali daljni prihodnosti sprožila še dodatne dejavnosti in zanimanja, tudi strokovna, predvsem pa če na *Drugo istrsko pokrajinsko razstavo* ne bo potrebno čakati še nadaljnjih sto let.

OBLIO E MEMORIA: LA PRIMA ESPOSIZIONE PROVINCIALE ISTRIANA

Cenni introduttivi

Per un determinato luogo un secolo non rappresenta un arco temporale particolarmente lungo, ciò nonostante i cent'anni trascorsi dalla *Prima Esposizione Provinciale Istriana*, che ebbe luogo a Capodistria nel 1910, ci offrono molteplici spunti di riflessione.

Gli avvenimenti fatali della metà del XX secolo hanno condannato la memoria storica ad uno storico oblio. Questo territorio ha subito grandi cambiamenti demografici condannando avvenimenti e luoghi all'oblio piuttosto che creare luoghi della memoria.

Alcuni anni fa, nei circoli storici e culturali istriani, e anche capodistriani, iniziarono a comparire riflessioni ricorrenti riguardo alla necessità di celebrare questo importante anniversario e fu possibile allora rilevare alcuni segnali positivi. Tra questi si annovera indubbiamente la celebrazione del 90° anniversario del museo di Capodistria, la cui fondazione è riconducibile proprio agli eventi di inizio Novecento. Ma i tanto auspicati passi successivi non furono mai intrapresi, tanto che l'idea rimase più ad appannaggio di singoli, che continuarono a richiamare l'attenzione sulla necessità di celebrare in modo decoroso l'importante anniversario. Un altro fattore determinante furono le conseguenze dei cambiamenti politici degli anni Novanta del XX secolo, allorché venne tracciato in Istria un nuovo confine, riconducendo la nascente coesione istriana a riferimenti locali. Questo aspetto venne rafforzato dalla divisione tra 'Europa' e 'non-Europa', che influi sull'oblio d'una memoria e d'uno spazio istriano comuni.

D'altro canto nello stesso periodo un cauto riavvicinamento tra Capodistria e Trieste determinò un'atmosfera alquanto diversa. Non fu quindi casuale, alcuni anni fa, il ritrovamento presso i musei triestini di qualche decina di immagini nel fondo di lastre negative in bianco e nero inerenti alla Prima esposizione istriana, all'epoca dono del Municipio di Capodistria. I fatali avvenimenti testé citati determinarono

l'oblio delle fragili lastre di vetro, che rimasero dimenticate al sicuro nei depositi fino ad oggi, quando inizia la nostra riflessione inerente la loro valorizzazione e la necessità di risvegliare la memoria così profondamente depositata. Ricerche tenaci, favorite anche dalla casualità, hanno condotto al ritrovamento della partitura originale della composizione musicale nata in occasione dell'Esposizione istriana, imprimendo un ulteriore stimolo al nostro lavoro.

Oggi, la Società Histria, rivolta al passato così come al futuro, ha unito queste due fonti storiche anche in un moderno supporto documentario. Le immagini in bianco e nero che ritraggono gli spazi espositivi, gli interni dei padiglioni, gli oggetti in mostra, i visitatori, il personale, assieme ai suoni della marcia sinfonica trionfale ci fanno immedesimare in quel tempo così diverso, ma così vicino a quello odierno dal punto di vista umano.

Se allora tutte le attenzioni dell'Istria, del Litorale e dell'Impero asburgico in generale erano rivolte a Capodistria, oggi nel centesimo anniversario i rapporti umani e professionali s'intrecciano tra Capodistria, Pola, Dignano, Trieste e finanche a Vienna.

Per il centenario la Società si è posta l'obiettivo di richiamare l'attenzione sul comune passato istriano e con ciò unire alcuni ricordi e rinnovare alcuni legami nello spazio e nel tempo istriano. La suddetta iniziativa ha stimolato individui ed enti alla preparazione di una serie di programmi nell'importante giubileo. La nostra iniziativa avrà raggiunto il proprio obiettivo se in un futuro, prossimo o lontano, riuscirà a sollecitare ulteriori attività ed interessi (anche accademici) e, soprattutto, se per la *Seconda esposizione provinciale istriana* non sarà necessario attendere altri cent'anni.

ZABORAV I SJEĆANJE: PRVA ISTARSKA POKRAJINSKA IZLOŽBA

Uvodna riječ

U prošlosti nekog područja stoljeće je tek kratko razdoblje. No, obilježavanje 100. godišnjice *Prve istarske pokrajinske izložbe*, otvorene 1910. godine u Kopru, dovoljan je razlog za promišljanja.

Sudbonosni događaji sredinom 20. stoljeća, demografske i druge promjene potisnuli su sjećanje i osnažili zaborav.

Prije nekoliko godina u istarskim, a posebno koparskim, kulturnim i povijesnim krugovima počela se rađati ideja o obilježavanju godišnjice Prve istarske pokrajinske izložbe te su uskoro bili vidljivi i prvi praktični pomaci. Ponajprije je to bilo

obilježavanje 90. godišnjice osnutka koparskog muzeja koji je neraskidivo povezan sa zbivanjima na početku 20. stoljeća budući da je prikupljanje izložaka za Izložbu utjecalo na njegovo osnivanje.

S obzirom na to da se nisu nazirali sljedeći koraci, pojedinci koji su i pokrenuli realizaciju ideje mogli su samo upozoravati na potrebu obilježavanja godišnjice. Drugi faktor zastoja predstavljale su posljedice društvenih i političkih promjena 90-ih godina 20. stoljeća koje su Istri donijele još jednu novu granicu. Podjela na 'europski' i 'neueuropski' dio još je više generirala zaborav zajedničke istarske baštine.

Istovremeno je došlo i do boljih kontakata Kopra i Trsta koji su dugoročno utjecali na kvalitetnije ozračje. Nije slučajno u fundusu tršćanskih muzeja otkriveno desetak negativa na staklu koji prikazuju Prvu istarsku izložbu, a koje je muzeju poklonila Općina Kopar još 1910. godine. Već spomenuti događaji pomogli su da ta krhka staklena građa, zaboravljena u čuvarnicama, bude sačuvana za dan kada smo počeli razmišljati kako je vrednovati i predstaviti te tako doprinijeti buđenju duboko zakopanih sjećanja. Drugo, kao rezultat ustrajnosti, a djelomično i slučajnosti, u koparskoj smo knjižnici naišli na rukopisni notni zapis kompozicije skladane upravo za Izložbu.

Budući da naše Društvo gleda u prošlost, ali i u budućnost, oba smo izvora prikazali i pomoću suvremenog dokumentarnog zapisa. Crno-bijeli prikazi izložbenog prostora, unutrašnjosti izložbenih paviljona, izložaka, osoblja i posjetitelja, zajedno sa zvucima slavljeničke simfonijske koračnice, bude osjećaje da smo na trenutak uplovili u prošlost koja je u mnogo čemu slična sadašnjosti.

Tada je, 1910. godine, pažnja Istre, Primorja i habsburškog carstva bila usmjerena prema Kopru, dok se danas, na 100. godišnjicu, susreću stručne i prijateljske veze Kopra s Pulom, Pazinom, Vodnjanom, Trstom i Bečom.

Naše se Društvo obavezalo upozoriti na obljetnicu i sjećanje na zajedničku prošlost. Ta je ideja potaknula druge stručnjake i ustanove da raznim programima obilježe godišnjicu Prve istarske pokrajinske izložbe. Bit ćemo zadovoljni ako ova inicijativa, u bliskoj ili daljoj budućnosti, potakne još veće zanimanje i akcije, prije svega stručne javnosti. Na taj način možda nećemo sljedećih sto godina čekati *Drugu istarsku pokrajinsku izložbu*.

VERGESSEN UND ERINNERN: DIE ERSTE ISTRIANISCHE LANDESAUSSTELLUNG

Begleitwort

Ein Jahrhundert ist vor einem geschichtlichen Hintergrund kein langes Zeitalter, doch wenn es um die 100-Jahrfeier der *Ersten istranischen Landesausstellung* geht, die im Jahr 1910 in Capodistria (Koper) stattfand, sind 100 Jahre doch ein sehr langer Zeitraum.

Die schicksalhaften Ereignisse, die sich dort Mitte des 20. Jahrhunderts abspielten, ließen das historische Gedächtnis in Vergessenheit geraten. Es gab weitreichende demographische Veränderungen, die Örtlichkeiten und Ereignisse wurden weniger zu einem Ort der Erinnerung als vielmehr zu einem Ort des Vergessens.

Als vor einigen Jahren innerhalb der kulturellen und geschichtlichen Kreise sowohl in Istrien wie auch in Capodistria erstmals die Idee über ein Begehen dieses einhundertjährigen Jubiläums aufkam, konnten bald auch einige positive Auswirkungen festgestellt werden. Ohne Zweifel gehören hierzu die Veranstaltungen anlässlich des 90-jährigen Jubiläums des Museums in Capodistria, da dieses Museum historisch mit dem Geschehen zu Beginn des 20. Jahrhunderts verbunden ist. Dennoch wurde dies nicht weiter verfolgt. Es waren nur noch einzelne Personen, die das Bedürfnis hatten, diesen Gedenktag zu feiern und weiterhin die Notwendigkeit sahen, Vorbereitungen zu treffen. Der zweite Faktor waren die Folgen der politischen Veränderungen, die in den 90er Jahren des 20. Jahrhunderts stattfanden, als wieder eine neue Grenze durch die Halbinsel Istrien gezogen wurde und sich die kaum geborene istrische Verbundenheit wieder an lokalen Maßstäben orientierte. Dadurch wurde die Trennung zwischen 'europäischen' und dem 'nicht-europäischen' Gebiet noch weiter vorangetrieben, was noch zusätzlich zum Vergessen des gemeinsamen istrischen Raums und des gemeinsamen Gedächtnisses beitrug.

Andererseits aber konnten gleichzeitig bestimmte positive Relationen zwischen Capodistria und Triest festgestellt werden, die bald zu einer positiveren Stimmung führten. So ist es kein Zufall, dass einige Jahre zuvor im Fundus schwarzweißer Glas-Negative im Museum in Triest, die dem Museum von der Gemeinde Capodistria geschenkt wurden, eine Anzahl von Motiven wiedererkannt wurde, die sich auf die Landesausstellung in Capodistria beziehen. Die schon erwähnten schicksalhaften Ereignisse trugen dazu bei, dass das zerbrechliche und empfindliche Glasmaterial in den Lagern vergessen blieb und konnte gerade deswegen in Sicherheit die Zeit überdauern, bis die Entscheidung getroffen wurde, das Fundgut anlässlich des Jubiläums entsprechend festlich auszustellen und damit zur Erweckung des tief vergrabenen Gedächtnisses beizutragen. Ein zusätzliches Element, das Ergebnis der Beharrlichkeit und zum Teil auch des Zufalls, war auch die in der Bibliothek in Capodistria erhaltene handgeschriebene Notenniederschrift des Musikstückes, das eigens für die damalige Ausstellung in Capodistria komponiert wurde.

Bei dieser Gelegenheit trug unser traditionsbewusster und gleichzeitig zukunftsorientierter Verein diese zwei hundert Jahre alten Geschichtsquellen auch in einer modernen dokumentarischen Form zusammen. Die schwarz-weißen Aufnahmen der Ausstellungsräume, des Inneren der Ausstellungspavillons, der Exponate sowie der Besucher und des Personals der Ausstellung, ergänzt durch die Klänge des simfonischen Festmarsches, rufen in uns das Gefühl hervor, dass wir für einen Augenblick in der damaligen Zeit gefangen sind, die zwar ganz anders war, doch menschlich gesehen der heutigen Zeit sehr ähnlich ist.

Damals war die Aufmerksamkeit Istriens, des Küstenlands und der Donaumonarchie im Allgemeinen auf die Stadt Capodistria ausgerichtet, heute jedoch, zu Zeiten der Jahrhundertfeier, bestehen sowohl fachbezogene als auch menschliche Verbindungen zwischen Capodistria, Pola, Mitterburg, Dignano und Triest, die noch weiter, sogar bis nach Wien reichen.

Die Gelegenheit der Jahrhundertfeier nutzte unser Verein vor allem dazu, auf die gemeinsame istrische Vergangenheit aufmerksam zu machen und somit die Erinnerungen und Beziehungen der istrischen Zeit und des Raumes in Verbindung zu bringen.

Diese Initiative regte andere Personen und Institutionen dazu an, bei diesem bedeutenden Jubiläum verschiedene Programme vorzubereiten. Die wirkliche Bedeutung dieser Initiative wird sich aber erst dann bestätigen, wenn unsere Anstrengungen sowohl in der nahen wie auch der fernen Zukunft weiteres Interesse erregen, auch in der Fachöffentlichkeit, und wenn weitere Aktivitäten veranlasst werden, insbesondere aber, wenn auf die *Zweite istrianische Landausstellung* nicht noch einmal hundert Jahre gewartet werden muss.